

тативного розмноження. Насіння чорного кольору. Одна сторона плоска, решта видовжено-округла, довжиною до 2 мм. Проростки можуть з'являтися восени, а також навесні. У вересні-жовтні утворюються лише корінці, на поверхню ґрунту проросток не виходить. Вперше квітують на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються шляхом формування дочірніх цибулин, а також поділом материнської цибулини на 2–3 дочірніх.

Гадюча цибулька занедбана розмножується за допомогою насінневого та вегетативного розмноження. Насіння чорного кольору. Поверхня шорсткувата, за формою видовжено-овальне, одна сторона загострена, довжина 2,5 мм. Проростки складаються із зеленого циліндричного сім'ядольного листочка і корінця. Сім'ядоля з насінною шкіркою виноситься на поверхню і виконує функцію асиміляції. Вперше квітують на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються шляхом формування дочірніх цибулин, а також поділом материнської цибулини на 2–3 дочірніх.

В результаті багаторічних досліджень рідкісних рослин доходимо висновку, що збереження рослин в умовах культури при наукових установах має позитивне значення і належить до активних методів охорони рідкісних та зникаючих видів шляхом їх інтродукції, а в подальшому — репатріації.

Література

1. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. — К.: 2003. — С. 81–82.
2. Мельник В.И. Охрана редких видов растений ex situ // Интродукция и акклиматизация растений. — 1991. — Вып. 15. — С. 14–46.
3. Собко В.Г. Науки заповідне зілля. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — С. 55–56, 390.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПОЛІССЯ ТА ПІВНІЧНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

*Кузнєцова Т.В., Настека Т.М., Афанасьєва І.Ф.
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ)*

Тривале безконтрольне використання природних ресурсів багатьох лікарських рослин, інтенсифікація господарювання, несприятлива екологічна ситуація, непродумане осушення заплав, особливо в лісових районах призвели до катастрофічного зменшення природних ресурсів багатьох видів флори України, розвитку тенденції до скорочення ареалу більшості цінних видів, виснаження популяцій вузьколокальних видів і, як наслідок, перехід їх до розряду рідкісних [1.].

Науковці та студенти НПУ ім. М.П. Драгоманова під час польової практики проводять періодичні дослідження природних угруповань Полісся та Північного Лісостепу України з метою уточнити райони поширення та стан ресурсів широко відомих деревних лікарських рослин. Було встановлено, що на даний час види, які використовуються в лікувальних цілях, за характером поширення можна розділити на три кате-

горіі:

- види які, внаслідок великої екологічної пластичності, добре пристосовуються до антропогенного втручання і не потребують охорони;
- види які погано пристосовуються до нового біотопу і скорочують свій ареал;
- рідкісні та зникаючі види, використання яких категорично заборонене.

Ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.) Основні місцезростання ялівцю пов'язані з різновіковими рідколіссями на піщаних горбах [2,]. Запаси ялівцю в Україні великі, хоча і скорочуються в результаті розкорчування чагарників та насадження на їх місці лісів. В районі досліджень виявлені зовсім незначні території зайняті ялівцем.

Крушина ламка (*Frangula alnus* Mill.). Зростає переважно в мішаних лісах [3]. Внаслідок інтенсивних меліоративних робіт ареал та природні ресурси різко скорочуються.

Калина звичайна (*Viburnum opulus* L.). Типовим місцезростанням калини є сирі та вологі чагарники, заплавні ліси, долини, яри. Відбувається зменшення сировинних запасів у результаті скорочення площі ценоекотипів, придатних для зростання даного виду в результаті осушення заплав.

Жостір проносний (*Rhamnus cathartica* L.). Є типовим представником чагарникових угруповань. Лімітування обсягів заготівлі недоцільне.

Дуб звичайний (*Quercus robur* L.) Поширені як чисто діброви, так і дубово-грабові та дубово-соснові ліси [5]. Запаси сировини великі. Лімітування обсягів заготівлі сировини недоцільне.

Горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* L.) Росте в лісах, чагарниках, по схилах балок на високих і кам'янистих берегах річок, в парках, лісосмугах, придорожних насадженнях, поодинокі чи розсіяно [6]. Горобина не утворює сировинно-цінних масивів, однак значне поширення виду дає змогу задовольнити потреби у сировині без нанесення шкоди наявним запасам.

Вільха клейка, чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Трапляється в лісових районах [7]. Лімітування заготівлі сировини є недоцільним.

Бузина чорна (*Sambucus nigra* L.). Часто зростає серед чагарників, на узліссях, може утворювати зарості в соснових та мішаних лісах. Активно відновлюється після вирубки за рахунок розростання кореневої порослі. Запаси сировини великі. Лімітування запасів сировини є недоцільним.

Береза повисла, бородавчаста (*Betula pendula* Roth). береза пухнаста (*Betula pubescens* Ehrh.), Поширені переважно вторинні березові ліси. Лімітування запасів сировини є недоцільним.

Береза дніпровська (*Betula borysthenica* Klokov), береза темна (*Betula obscura* A. Kotula) та береза низька (*Betula humilis* Schrank) занесені до Червоної книги України і використання їх в якості лікарської сировини недопустимо [8]. Необхідно проводити освітницьку роботу серед населення.

Липа серцелиста (*Tilia cordata* L.) Розсіяно зростає в листяних, рідше мішаних лісах. Запаси липи серцелистої дозволяють не обмежувати промислові потреби у заготівлі сировини.

Результати дослідження показали, що для запобігання деградації

навоколишнього природного середовища та для збереження екологічної рівноваги необхідно проводити широку роз'яснювальну роботу серед населення та добитись вироблення оптимального режиму використання національного фіторесурсного потенціалу на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Література

1. Мінарченко В.М., Тимченко І.А. Атлас лікарських рослин України. — К., 2002. — 170 с.
2. М'якушко В.К. Поширення ялівцю звичайного на Правобережному Поліссі України // Укр. Ботан. Журн. — 1979. — 27, №2. — С. 250–252.
3. Сотник В.Ф. Особенности восстановления *Frangula alnus* Mill. после заготовок сырья // Растит. ресурсы. — 1984. — 20, вып. 3. — С. 347–354.
4. Аксёнова Н.А. Жостер слабительный // Биол. фл. Моск. обл. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. — Вып. 4. — С. 145–151.
5. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Осычнюк В.В., Андриенко Т.Л. География растительного покрова Украины. — К.: Наук. думка, 1982. — 288 с.
6. Катіна З.Ф., Івашин Д.С., Анісімова М.І. Дикоростучі лікарські рослини УРСР. — К.: Здоров'я, 1965. — 309 с.
7. Флора УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1952. — т. 4. — с. 114–116.
8. Заверуха Б.В., Івченко І.С., Коз'яков С.О. Темнокорі берези України // Укр. Ботан. Журн. — 1986. — 43, №3. — с. 79–83.

ІСТОРІЯ ІНТРОДУКЦІЇ ТА СЕЛЕКЦІЇ АЙСТРИ ОДНОРІЧНОЇ (*CALLISTEPHUS CHINENSIS* (L.) NESS.)

*Левандовська С.М., Черняк В.М.
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

На сьогоднішній день світова колекція налічує близько 4000 сортів айстри однорічної (*Callistephus chinensis* (L.) Ness.). Існуючі нині сорти одержані завдяки селекції. Цей вид завезений в Європу з Китаю в 1728 р. місіонером Ніколо Інкєрвілем. Першим центром селекції айстр була Франція. Цю роботу продовжили ряд країн: Німеччина, Англія, США, Росія, Україна та ін. Значних успіхів у селекції айстр досягли фірми Крестенсена, Бенарі, Пфітцера в Німеччині [10], фірми Боджера та Бурпі в США [2, 9], Вайбул у Швеції та Ольсен Енке у Данії [11]. Слід відмітити, що із 44 сортотипів, відомих на сьогоднішній день, 20 створені німецькими селекціонерами. Селекцією даної рослини займаються також в Японії, Нідерландах, Польщі, Чехії, Молдові [4, 6, 12].

В Росії вперше селекцією цієї рослини займається з 1923 року професор С.М. Жегалов (дослідна станція Московської с/г академії ім. К.А.Тімірязєва). На сьогоднішній день провідним центром селекції і елітного насінництва у Росії є Воронежська овочева дослідна станція Всеросійського НДІ овочівництва, де з 1963 року селекцією айстри однорічної почала займатись Г.В. Острякова [5].

На Україні селекційна робота з айстрою однорічною розпочалась